

NORMAN DAVIES

Ιστορία
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ • ΑΘΗΝΑ 2009

ΝΕΦΕΛΗ / ΙΣΤΟΡΙΑ

Διεύθυνση σειράς:
Αντώνης Λιάκος - Έφη Γαζή

Τίτλος πρωτοτύπου: *Europe: A History*

Copyright © Norman Davies, 1997

Μετάφραση: Πελαγία Μαρκέτου και Ιουλία Πεντάζου
Επιμέλεια - διορθώσεις: Χρήστος Γκαβάγιας, Πέλλα Δικονημάκη, Μαρία Καΐρη, Αθηνά Συριάτου
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Δημήτρης Στεβής
Σχεδιασμός βιβλίου και τυπογραφική επιμέλεια: Περικλής Δουβίτσας
Επεξεργασία χαρτών και διαγραμμάτων: Δημήτρης Στεβής
Εκτύπωση βιβλίου: Άγγελος Ελεύθερος
Εκτύπωση εξωφύλλου: Άρτυπος ΕΠΕ
Βιβλιοδεσία: Γιάννης Μπουντάς και Χρήστος Βασιλειάδης

Α΄ Τόμος: ISBN: 978-960-211-896-2

Β΄ Τόμος: ISBN: 978-960-211-897-9

Αρ. έκδοσης: 1344

Για την ελληνική γλώσσα:
© 2009 Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093
e-mail: info@nnet.gr
www.nnet.gr

Ο μύθος ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Στην αρχή δεν υπήρχε Ευρώπη. Επί πέντε εκατομμύρια έτη δεν υπήρχε παρά μόνο μια μεγάλη χερσόνησος με δαντελωτές ακτές, χωρίς όνομα – σαν ακρόπρωρο πλοίου στην απόληξη της μεγαλύτερης εδαφικής έκτασης του πλανήτη. Δυτικά, εκτεινόταν ο ωκεανός, τον οποίο κανείς δεν είχε διασχίσει. Νότια, δύο κλειστές και συνεχόμενες θάλασσες, διάσπαρτες με νησιά, νησίδα και μικρότερες χερσονήσους. Βόρεια, η μεγάλη πολιτική κορυφή του κόσμου διαστελλόταν και συστέλλοταν ανά τους αιώνες σαν γιγαντιαία παγωμένη μέδουσα. Ανατολικά, η ανοικτή στεριά, ένα γεφύρι από όπου θα περνούσαν όλοι οι λαοί και όλοι οι πολιτισμοί του κόσμου.

Κατά τα διάκενα μεταξύ των παγετωδών εποχών, η χερσόνησος δέχθηκε τους πρώτους οικιστές της. Τα ανθρωποειδή του Νεάντερταλ και οι άνθρωποι των σπηλαίων του Κρομανιόν είχαν οπωσδήποτε ονόματα, πρόσωπα και ιδέες. Δεν θα μάθουμε, όμως, ποτέ ποιοι πραγματικά ήταν. Δεν είμαστε σε θέση παρά μόνο αμυδρά να τους γνωρίσουμε μέσω της ζωγραφικής, των εργαλείων και των οστών τους.

Με την τελευταία υποχώρηση των πάγων, μόλις δώδεκα χιλιάδες χρόνια πριν, η χερσόνησος δέχθηκε νέα μεταναστευτικά κύματα. Άγνωστοι πρωτοπόροι και οραματιστές μετακινήθηκαν αργά προς τη δύση, περιόδευσαν στις ακτές, διέσχισαν στεριές και θάλασσες, μέχρι που έφθασαν στα πιο μακρινά νησιά. Το μεγαλύτερο αριστούργημα που έχει βρεθεί, καθώς η Εποχή του Λίθου έδινε τη θέση της στην Εποχή του Χαλκού, ορθώνεται στα όρια των ανθρώπινων οικισμών, σε ένα απομακρυσμένο νησί καταμεσής του πελάγους. Καμιά σύγχρονη θεωρία, όμως, δεν κατόρθωσε να αποκαλύψει με βεβαιότητα από πού αντλούσαν την έμπνευσή τους οι λαμπροί τεχνίτες, ούτε πώς ονόμαζαν τους μεγάλιθους που είχαν τοποθετήσει σε κυκλικό σχήμα.¹

Στην άλλη άκρη της χερσονήσου, κάποιοι άλλοι από αυτούς τους μακρινούς ως προς εμάς ανθρώπους ίδρυσαν κατά τις απαρχές της Εποχής του Χαλκού μια θαλερή κοινότητα, η επιρροή της οποίας διήρκεσε μέχρι τις μέρες μας. Σύμφωνα

1.
Βλ. κεφ. Ι, σημ. 15.

με την παράδοση, οι Έλληνες κατήλθαν από την ηπειρωτική ενδοχώρα σε τρία μεγάλα κύματα και απέκτησαν τον έλεγχο των ακτών του Αιγαίου προς τα τέλη της δεύτερης π.Χ. χιλιετίας. Κατέκτησαν τους λαούς που βρήκαν και ήρθαν σε επιμιξία με αυτούς. Πλημμύρισαν τα χιλιάδες νησιά που κείτονταν διάσπαρτα στο πέλαγος που ένωνε την Πελοπόννησο με τη Μικρά Ασία. Αφομοίωσαν τον κυρίαρχο πολιτισμό της ενδοχώρας και τον ακόμα παλαιότερο της Κρήτης. Η γλώσσα τους διακρινόταν από εκείνη των «βαρβάρων» – «αυτών που μιλούσαν με ακατάληπτους ήχους». Υπήρξαν οι δημιουργοί της αρχαίας Ελλάδας. **[ΒΑΡΒΑΡΟΣ]**

Πολλά χρόνια αργότερα, όταν τα παιδιά της κλασικής εποχής ρωτούσαν για την καταγωγή της ανθρωπότητας, τους αφηγούνταν ότι ο κόσμος δημιουργήθηκε από έναν άγνωστο *origefex rerum*, «θείο δημιουργό». Τους μιλούσαν για τον Κατακλυσμό και για την Ευρώπη.

Η Ευρώπη ήταν η πρωταγωνίστρια ενός από τους πιο σεβαστούς μύθους του κλασικού κόσμου. Ήταν η μητέρα του Μίνωα, βασίλεα της Κρήτης και γεννήτορα των αρχαιότερων κλάδων του μεσογειακού πολιτισμού. Η μορφή της επιβιώνει και στον Όμηρο. Όμως, μέσω του *Μύθου της Ευρώπης και του ταύρου*, μια εκδοχή που αποδίδεται στον βουκολικό ποιητή της ελληνιστικής εποχής Μόσχο τον Συρακούσιο, και ιδίως μέσω των *Μεταμορφώσεων* του Ρωμαίου ποιητή Οβιδίου, η Ευρώπη πέρασε στην αιωνιότητα ως μια αθώα πριγκίπισσα που ξελογιάστηκε από τον Πατέρα των Θεών. Καθώς έκανε τον περίπατό της με τις παρθένες συντρόφους της στις ακτές της πατρίδας της, της Φοινίκης, την αποπλάνησε ο Δίας μεταμορφωμένος σε πάλλευκο ταύρο:

And gradually she lost her fear, and he
Offered his breast for her virgin caresses,
His horns for her to wind with chains of flowers,
Until the princess dared to mount his back,
Her pet bull's back, unwitting whom she rode.
Then—slowly, slowly down the broad, dry beach—
First in the shallow waves the great god set
His spurious hooves, then sauntered further out
Till in the open sea he bore his prize.
Fear filled her heart as, gazing back, she saw
The fast receding sands. Her right hand grasped
A horn, the other lent upon his back.
Her fluttering tunic floated in the breeze.²

Και σιγά-σιγά εκείνη έπαψε να φοβάται, κι εκείνος
Προσέφερε το στήθος του στα παρθενικά της χάρδια,
Και τα κέρατά του να τους τυλίξει με άνθινες γιρλάντες,
Μέχρι που η πριγκίπισσα τόλμησε να ανεβεί στην πλάτη του,
Χωρίς να το καταλάβει, βαβαλίζοντας του χαϊδεμένου ταύρου της την πλάτη,
Τότε –αργά-αργά κατεβαίνοντας την πλατιά στεγνή παραλία–
Πρώτα στα ρηχά νερά ο μεγάλος θεός πάτησε

2.

Οβιδίου, *Μεταμορφώσεις*, αγγλ. μτφρ., Ovid, *Metamorphoses*, τόμ. Β', στ. 862 κ.ε., μτφρ. A.D. Melville, Οξφόρδη 1986, σ. 50.

Τις απατηλές οπλές του, κι ύστερα νωχελικά ξανοίχτηκε
 Μέχρι που τη λεία του έφερε στην ανοιχτή θάλασσα.
 Φόβος γέμισε την καρδιά της καθώς, όπως γύρισε πίσω το βλέμμα, είδε
 Να απομακρύνεται γρήγορα η άμμος. Το δεξί της χέρι άρπαξε
 Ένα κέρατο, το άλλο ακούμπησε την πλάτη του.
 Και ο χιτώννας της ανέμιζε στην αύρα του ανέμου.

Αυτός είναι ο γνωστός μύθος της Ευρώπης, που απαθανάτιστηκε στους ελληνικούς αμφορείς και στις τοιχογραφίες της Πομπηίας, και ενέπνευσε σε πιο σύγχρονες εποχές τον Τισιανό, τον Ρέμπραντ, τον Ρούμπενς, τον Βερονέζε και τον Κλωντ Λορραίν.

Ο μύθος, ωστόσο, δεν εντυπωσίασε τον ιστορικό του πέμπτου π.Χ. αιώνα, τον Ηρόδοτο. Εκείνος είδε την αρπαγή της Ευρώπης ως ένα ακόμα επεισόδιο των πανάρχαιων πολέμων που προκαλούνταν εξαιτίας των απαγωγών των γυναικών. Φοινίκες έμποροι από την Τύρο είχαν απαγάγει την Ιώ, κόρη του βασιλέα του Άργους· έτσι, οι Κρήτες έπλευσαν στη Φοινίκη και απήγαγαν με τη σειρά τους την κόρη του βασιλέα της Τύρου. Ήταν μια περίπτωση *tit for tit*, δηλαδή «μία σου και μία μου».³

Ο μύθος της Ευρώπης έχει πολλές συνδηλώσεις. Μεταφέροντας την πριγκίπισσα από τις ακτές της Φοινίκης (σημερ. νότιο Λίβανο) στην Κρήτη, ο Δίας μετέφερε τους καρπούς των αρχαίων ασιατικών πολιτισμών της Ανατολής στις νέες νησιωτικές αποικίες του Αιγαίου. Η Φοινίκη ανήκε στη σφαίρα επιρροής των φαραώ. Η αρπαγή της Ευρώπης αποτυπώνει στο πεδίο της μυθολογίας τον σύνδεσμο μεταξύ της αρχαίας Αιγύπτου και της αρχαίας Ελλάδας. Ο αδελφός της Ευρώπης Κάδμος, που περιπλανήθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο προκειμένου να τη βρει, *orbe pererrato*, θεωρείται πως έφερε το αλφάβητο στην Ελλάδα. [ΚΑΔΜΟΣ]

Η αρπαγή της Ευρώπης απαθανατίζει επίσης τα άοκνα βήματα αυτών που ακολούθησαν πιστά τα χνάρια της. Σε αντίθεση με τους μεγάλους παραποτάμιους πολιτισμούς του Νείλου, του Ινδού, της Μεσοποταμίας και της Κίνας, οι οποίοι διήρκεσαν επί πολύ αλλά παρέμειναν εν ακινησία στην ίδια γεωγραφική και διανοητική κοιτίδα που τους γέννησε, ο μεσογειακός πολιτισμός χαρακτηρίστηκε από μια αέναν κίνηση. Η κίνηση προκάλεσε αβεβαιότητα και ανασφάλεια. Η αβεβαιότητα τροφοδότησε έναν αναβρασμό νέων ιδεών. Η ανασφάλεια απαίτησε ενεργό δράση. Η Κρήτη ήταν η μεγαλύτερη ναυτική δύναμη, πασίγνωστη για τα περίφημα πλοία της. Τα πλοία μετέφεραν ανθρώπους, αγαθά και πολιτισμό, ενθάρρυναν κάθε μορφής ανταλλαγή στις νέες γαίες στις οποίες κατέπλεαν. Σαν τον χιτώνα της Ευρώπης, οι νόες αυτών των αρχαίων ναυτικών έμειναν για πάντα «να ανεμίζουν στην αύρα του ανέμου» – *tremulae sinuantur flamine vestes*.⁴

Η Ευρώπη ακολούθησε το μονοπάτι του ήλιου από την Ανατολή προς τη Δύση. Σύμφωνα με έναν άλλο μύθο, ο Ήλιος ήταν ένα πύρινο άρμα, το οποίο έσυραν άορατα άλογα από τους μυστικούς τους στάβλους, πίσω από την Ανατολή, μέχρι τον τόπο ανάπαυσής τους, στην άκρη της Δύσης. Πραγματικά, σύμφωνα με μια από τις πολλές πιθανές ετυμολογίες αντιπαραβάλλεται η Ασία, «η γη της Ανατολής», με την Ευρώπη, «τη γη της Δύσης».⁵ Οι Έλληνες έφθασαν να χρησιμοποιούν τη λέξη

3.

Πιο σωστά: «tit for tat». Ηρόδοτου, *Ιστορία*, αγγλ. μτφρ. Herodotus, *The Histories*, Βιβλίο 1.2.

4.

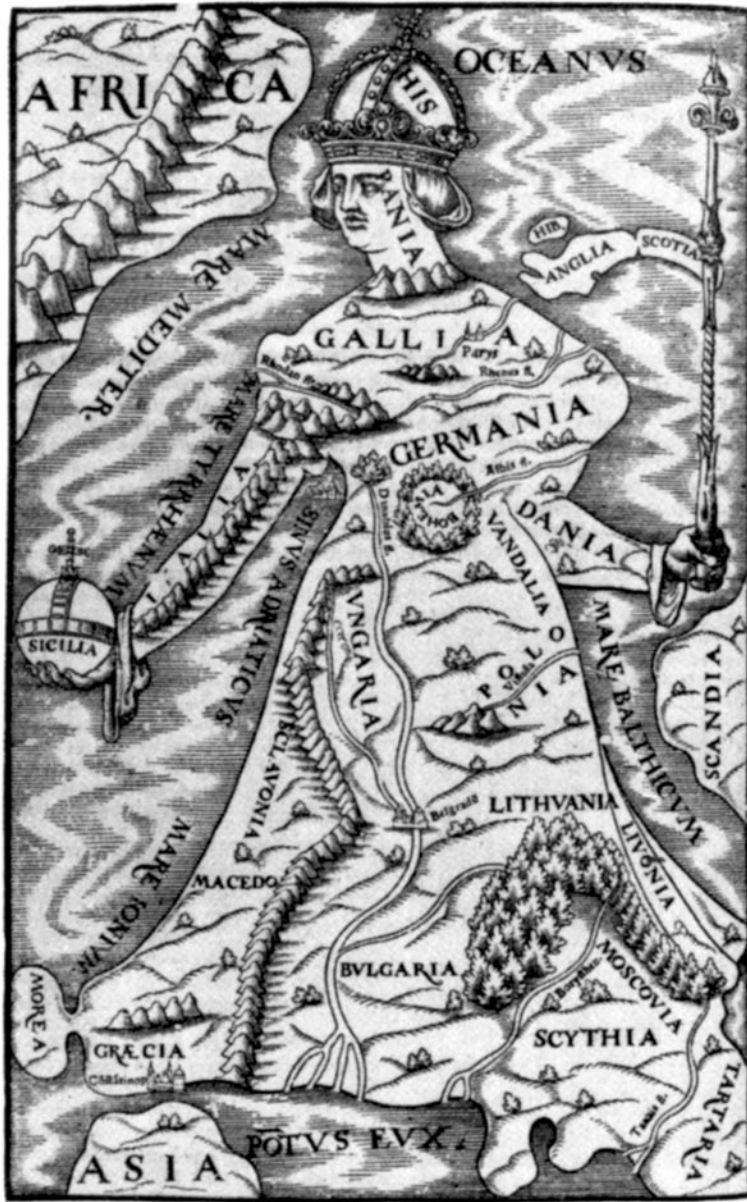
Οβιδίου, *Μεταμορφώσεις*, ό.π., τόμ. Β', στ. 875.

5.

Πιθανώς από την ασσυριακή λέξη «Ereb», που σημαίνει «Δύση».

«Ευρώπη» ως ονομασία για την επικράτειά τους δυτικά του Αιγαίου, προκειμένου να τη διακρίνουν από τις παλαιότερες κτήσεις τους στη Μικρά Ασία.

Κατά τις απαρχές της ευρωπαϊκής ιστορίας, ο γνωστός κόσμος εκτεινόταν προς την ανατολή. Το άγνωστο ανέμενε στη δύση, σε προορισμούς που δεν είχαν ακόμα ανακαλυφθεί. Η περιέργεια της πριγκίπισσας Ευρώπης πιθανώς να ήταν η αιτία του χαμού της. Οδήγησε, όμως, στη θεμελίωση ενός νέου πολιτισμού, που θα έφερε τελικά το όνομά της και θα εξαπλωνόταν σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή χερσόνησο.



Χάρτης 2.

Η βασίλισσα Ευρώπη (Regina Europa)

Χαρακτικό από μια έκδοση της Κοσμογραφίας του Σεμπάστιαν Μύντσερ (Sebastian Müntzer, *Cosmographia Universalis*, βιβλίο σ', Βασιλεία 1550-1554).